

De era van het ego

Auteur: Daniël Vanhoutte

Juli 2022

Kerken, godsdiensten en levensbeschouwingen opereren binnen een bepaalde maatschappelijke context. De Europese culturen en samenlevingen hebben hun hedendaags uitzicht gekregen onder invloed van wat men gewoonlijk “de moderniteit” noemt. Wat het begrip “modern” betekent, luidt in het woordenboek als volgt: “tot de nieuwere tijd behorend, tgv. antiek, klassiek” of “hedendaags, nieuwerwets, tgv. ouderwets” of “geneigd tot of vatbaar voor de nieuwste opvattingen op allerlei gebied” of nog “kritische vrijheid in geloofszaken voorstaande”, synoniem dus voor “vrijzinnig”. Het woord “modern” verwijst in elk geval naar een dynamisch krachtenveld want “modern” staat in tegenstelling tot traditioneel, conservatief, klassiek, ouderwets. Er kan maar sprake van zijn dat iets of iemand modern is, als er een uitgesproken verschil is tegenover de voorafgaande toestand. Het begrip “modern” veronderstelt dynamiek, evolutie, ontwikkeling, verandering. Het begrip is dus bijzonder kenmerkend voor onze westerse beschaving, die opvalt door een heel sterke dynamiek van permanente en snelle verandering. De westerse cultuur is meer dan andere gefascineerd om niet te zeggen geobsedeerd door de idee van permanente en lineaire vooruitgang.

1

Een beetje schematiserend kunnen we enkele krachtlijnen van de moderniteit op een rijtje zetten: democratie op politiek gebied, liberalisme op economisch gebied, empirisme en rationalisme op wetenschappelijk gebied, vrijheid en gelijkheid op sociaal gebied, pluralisme op ethisch en levensbeschouwelijk vlak, scepticisme en relativisme inzake godsdienst. Als we proberen terug te gaan naar het beginpunt van deze krachtlijnen, komen we terecht bij de kernbegrippen van vrijheid en autonomie. Als er iets is waardoor de westerse beschaving zich onderscheidt van ongeveer alle andere dan is het een permanente stroom van emancipatiebewegingen, waarvan het zogenaamde postmoderne individualisme het voorlopige eindpunt is.

Autonomie betekent dat de mens zelf de verantwoording van zijn doen en laten bepaalt en dat hij zelf de criteria vastlegt van goed en kwaad, van waarheid en onwaarheid. Autonomie veronderstelt vrijheid. De mens kan maar vrij beslissen als hij niet bevoegd wordt door externe instanties. De moderne tijden zijn precies daarom zo sterk getekend door een drang naar emancipatie. In de westerse geschiedenis zien we de geleidelijke doorbaak van een nieuwe filosofie, die stap voor stap uitgroeit tot een omvattende levenshouding, die zich niet alleen manifesteert op het domein van godsdienst en wetenschappelijk onderzoek maar ook op sociaal en politiek vlak. Met de val van het ancien régime krijgt de westerse wereld een volgende hoogst belangrijke pijler: de politieke democratie.

Historisch gezien liggen de bronnen van de moderniteit bij de kritische vrijdenkers van de Verlichting, waaruit later ook het atheïstisch humanisme en het wetenschappelijk positivisme zijn voortgekomen. De cultuur van de moderniteit heeft zich afgekeerd van God en godsdienst en heeft de vrije en autonome mens tot ultieme referentie uitgeroepen. Ten overstaan van het middeleeuwse mens- en wereldbeeld betekent dit een verlegging van het zwaartepunt van het transcendentie "hiernamaals" naar de binnenwereldse werkelijkheid, door sommigen "het hiernamaals" genoemd. Alle grote beslissingen berusten op vrije en persoonlijke keuzes: de keuze van een school, een beroep, een levenspartner, een woonplaats, een levensstijl, een politieke partij, een levensbeschouwing. De individualisering van de samenleving is overal doorgebroken, de moderniteit is "de era van het ego" geworden.

De westerse cultuur van de moderniteit heeft de idee van transcendentie verloochend. Het loslaten van de metafysische grondslagen van cultuur en samenleving heeft geleid tot een maatschappijmodel dat gedomineerd wordt door de seculiere waarden van welvaart, consumptie, vrijheid en autonome zelfontplooiing. In de praktijk heeft dit ons gebracht tot een samenleving waarin economische prioriteiten de hele levenssfeer doordringen. De moderne welvaartstaat is gebaseerd op een economie van kapitalistische signatuur die zich realiseert via multinationale concerns, hoogtechnologische productiemethoden, uitgekiende distributienetwerken, intensieve kapitaalmarkten en wereldomvattende communicatiesystemen. Na de implosie van het communisme is dit kapitalisme een triomfantelijke verovering van heel onze planeet aan het organiseren alsof dit het ultieme model is dat alle menselijke behoeften zal bevredigen.

Het zogenaamde "economisme" heeft de mythische allure van een pseudoreligie verworven. Maar welvaart alleen volstaat niet om te voldoen aan de vraag naar een zinvol bestaan. Bij het invullen van zijn vrijheid staat de mens van de moderniteit niet alleen onder de enorme druk van zijn existentieel individualisme maar ook onder het verpletterende gewicht van zijn eindigheid: hij moet zichzelf realiseren in de beperkte tijdsperiode van dit aardse leven. Het gevolg is dat individuen nog nooit in de geschiedenis zo koortsachtig bezig geweest zijn met hun persoonlijk geluk. Het willen "slagen" is duidelijk de primaire obsessie van de westerse mens.

We leven in een cultuur die iedereen opjaagt in presteren, realiseren, groeien en vooruitgaan. Mensen jakkeren zich af om hun individualiteit te affirmeren en te profileren. De media spelen daarin mee met een overvloed van tips en suggesties waarmee mensen een eigen stijl, een eigen look, een eigen imago kunnen opbouwen. Vandaar ook het grote succes van mode, trends, rages en kortstondige hypes. Het moderne individu zit permanent in de ban van een opgefokte drang naar originaliteit, die gemakkelijk ontaardt in excentriciteit, banaliteit en vulgariteit. Niet te

verbazen dus dat veel mensen het noorden kwijt zijn en stuurloos ronddolen zonder zingevende oriëntatie.

De moderniteit is hoe dan ook een feit. En er zijn echt ook redenen om er principieel positief tegenover te staan al was het maar om de eenvoudige reden dat we collectief aan den lijve ondervinden dat er op vele domeinen van het dagelijkse leven een onmiskenbare vooruitgang is geboekt. Vooruitgang is nu eenmaal iets wat we moeilijk negatief kunnen beoordelen. Het probleem zit dus niet in de vooruitgang als zodanig maar in zijn eenzijdigheid en zijn kwalijke neveneffecten. Het is dus niet een kwestie van "we moeten terug naar vroeger" maar wel van "we moeten iets doen om de moderniteit bij te sturen". De individualisering van de samenleving is het resultaat van een complex historisch proces maar is geen eindpunt. Er sluimert in de mens een perspectief dat verder reikt en dat moet herontdekt worden. In die zin moeten we onze hoop blijven stellen in de opvoedende kracht van gezinnen, scholen, organisaties, kerken en partijen. Dat lijkt op termijn heilzamer dan toe te geven aan een doemdenken dat niets anders kan en wil zien dan decadentie en desintegratie.

